

L'art social i transformador

«L'art va ser inicialment una qüestió de minories per a minories, després, de minories per a majories i nosaltres estem iniciant una nova era en la qual l'art és una empresa de majories per a majories.»

José Antonio Abreu

TEXT:

Antonio Alcántara
(@Antalcantara)

Educador Social i activista cultural. Durant prop de nou anys ha coordinat l'Àrea de Formació i Circ Social de l'Ateneu Popular 9 Barris.

Actualment és col·laborador extern del Departament de Foment de la Participació de l'Agència Catalana de la Joventut i professor associat a la Facultat d'Educació de les universitats de Barcelona i Girona.

educaciotransformadora.wordpress.com

FOTO:

Luis Montero

POPULARMENT, EL CONCEPTE D'ART ha estat directament lligat a un univers ric i variat percebut com llunyà del quotidià. Com un món a part on l'accés és limitat i restringit a un pocs escollits. Des de fa alguns anys, l'art està tenint un nou rol, més centrat en el procés artístic que en la idea d'obra acabada. La realitat ens diu que l'art té, en primer lloc, una capacitat transformadora de la persona i de la comunitat.

Per poder definir què és l'art ens aproparem a la teoria de l'art occidental, la qual marca quatre criteris per avaluar una producció com a artística (Wajnerman, 2007):

a) *La singularitat*, és a dir, l'existència d'un sol exemplar de l'obra en qüestió.

b) *L'originalitat*, entesa com la novetat que aporta la creació.

c) *La genialitat*, entesa com la capacitat d'expressió exclusiva d'un grup "selecte" de persones anomenades "artistes".

c) *La funció estètica* com predominant davant d'altres funcions com poden ser polítiques o religioses.

Atenent a aquesta definició, l'artista està explicat com a membre d'un grup de persones limitat, d'un perfil poc comú amb una genialitat que el fa especial. Tot i això, el desenvolupament de la varietat de llenguatges artístics i la seva evolució no permet quedar-nos només amb una

definició d'art o d'artista. El quotidià el sobrepassa.

Diferents maneres d'entendre l'art i l'artista

Al profunditzar a l'escena contemporània i en els diferents circuits artístics és quan trobem una sèrie de distincions d'art i d'artista. Podem definir tres grups principals (Friggeri, 2011): art erudit, art de masses i art popular. Hem de tenir en compte que aquests grups no es produeixen en la seva forma més pura, sinó que es barregen de manera suau.

L'art erudit o culte ens diu que l'artista, normalment un individu, té una o varies capacitats particulars i certa genialitat per produir obres originals. Dins d'aquest grup l'artista és una persona cultivada, formada en determinades pràctiques, de manera que les obres que realitza són exposades en espais per aquest fi: museus, teatre, auditoris, etc.

És un art exclusiu, ja que el seu objectiu és arribar a un determinat públic amb la capacitat i el coneixement previ per poder accedir-hi. És per això que l'art erudit també s'anomena art elitista.

L'art de masses defineix l'artista a partir de la circulació i el consum dels productes artístics. A l'artista prima el nivell de popularitat, assegurar-se que el seu treball és conegut i gaudit pel major nombre de persones. L'objectiu principal

d'aquest tipus d'art, de fet –en enfront de l'art erudit– és, precisament, arribar al màxim nombre de persones. Per aquest objectiu juguen un paper central els mitjans de comunicació i la seva funció com a altaveus responsables de la transformació dels individus o dels grups en artistes.

L'art popular està íntimament relacionat amb un context social i cultural específic i amb la comunitat en què es desenvolupa. Es pot dir que, a l'art popular, l'artista no és tant el que destaca per la seva originalitat o geni. L'artista es defineix per la creació d'un producte artístic rellevant per a la comunitat a la qual va dirigida, és a dir, expressa artísticament una idea col·lectiva. La funció social de l'art adquireix importància, ja que la seva producció podria afavorir accions per canviar les situacions descrites simbòlicament pel mateix. L'artista no és un individu il·luminat. La capacitat creativa pertany a una comunitat, a un grup amb visions i talents diferents que comparteixen el mateix context social on viuen les mateixes riqueses i mancances.

El llenguatge artístic, medi d'apoderament

El llenguatge artístic sembla el més adequat per facilitar i promoure l'apoderament en comparació amb altres perquè permet desenvolupar alguns conceptes claus com la creativitat, la democràcia, la transformació i la identitat, i la pertinença (Frigeri, 2011).

Creativitat significa treballar amb les habilitats individuals que no s'usen només en la creació d'obres d'art, sinó també a la vida quotidiana. La creativitat és, de fet, la capacitat de resoldre problemes, és la capacitat de treballar activament per trobar una forma diferent d'aproximar-se a un obstacle. La creativitat relacionada amb l'apoderament permet reescriure la realitat, dramatitzant una situació social a través d'un mitjà artístic.

Democràcia perquè l'art ens ofereix una estructura en la qual s'esborren diferències socioeconòmiques i culturals i es rescata valors com el treball en equip, la solidaritat i el suport mutu. El fet d'ex-

perimentar, a nivell de grup i mitjançant l'art, el funcionament de dinàmiques democràtiques, permet a la persona extrapolar aquesta vivència al seu espai quotidià.

Transformació degut a que el llenguatge artístic permet experimentar amb les accions de grup i les emocions quotidianes utilitzant un codi diferent al verbal. Això ens pot fer ser més conscients d'un problema que abans no era visible als nostres ulls, o mirar-lo des d'un altra òptica. Per tant, d'aquí la necessitat de posar-se a treballar per trobar una solució, tant a nivell personal com de grup, per mitjà de disciplines artístiques. Així l'art permet repensar el món, li dona eines a l'ésser humà perquè la societat no es quedi encallada i es busquin altres maneres de fer i avançar.

Identitat i pertinença, ja que l'art ajuda a enfortir el lloc en el grup i l'esperit de pertinença, on no existeix cap limitació.

És el desig d'experimentar junts a través d'un llenguatge artístic comú per a la consecució d'un objectiu compartit. Sentir-se part d'alguna cosa, per exemple, un projecte ubicat en una àrea en particular, és el primer pas per començar a participar activament amb el mateix objectiu de millora d'aquest. Això inclou la creació i la ciutadania, i no només ser propietaris.

És evident que l'art i la cultura poden contribuir al desenvolupament de les persones, grups, comunitats i societats. En la mesura que valorem el caràcter utilitarista i/o el valor públic de la cultura veiem que determinats llenguatges com la música, la dansa, el teatre, el circ, la pintura, etc. permeten que diferents persones, amb diferents capacitats, puguin participar simultàniament fent coses diferents per a un resultat estètic i per a un procés col·lectiu i transformador.■

La creativitat relacionada amb l'apoderament permet reescriure la realitat

BIBLIOGRAFIA

Frigeri F. *Salut i circ! Per anar fent comunitat. Circo social e comemezzo di empowerment individuale e comunitario e presentazione delle esperienze dell'Ateneo Popolare di 9 Barris.* Tesina di approfondimento Laboratorio di strumenti e metodologia di analisi dei mercati culturali, 2011.

Wajnerman C. *Arte y empowerment. Las prácticas artísticas colectivas, su potencialidad y alcances. Trabajo final de la asignatura de Estrategias de intervención comunitaria.* Barcelona: UAB, Facultad de Psicología, 2007.

A l'art popular, l'artista es defineix per la creació d'un producte artístic rellevant per a la comunitat a la qual va dirigit, es a dir, expressa artísticament una idea col·lectiva